

Praxis

Az alternatív büntetési-intézkedési formák lehetőségei

A fiatalok bünelkövetők reszocializációjával foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberek szerint hazánkban a fiatalok bünelkövetőkkel szemben kiszabható intézkedések közül az egyik leginkább összetett problémát a javítóintézeti nevelés határozatának végrehajtása okozza. Az összetettség jogtörténeti, kriminálpedagógiai, valamint szociálpolitikai szempontokkal közelíthető meg. A magyar büntetőjog 1880-tól foglalkozik a javítóintézet jogintézményével. A korabeli jogalkotói szándék különösen fontosnak értékelte a fiatalok bünelkövetők, büntetettek személyiségüknek megfelelő formában történő, fejlesztő hatású nevelését. A javítóintézet pedagógiai szerkezete a büntetőjog szankció elemein kívül szociális elemeket is tartalmazott.

E kettős jogalkotói szándék sajátos és alternatív lehetőségeket biztosított a bünelkövető fiataloknál kívül a még nem kriminalizálódott, de már veszélyeztetett kortársaikkal kapcsolatos prevenciónak.

A társadalmi, gazdasági és politikai változások a javítóintézet szerkezetének átalakítására is hatást gyakoroltak.

A zárt intézeti problémakezelés nehézségei és ártó mechanizmusai az 1970-es évek közepétől markánsan kimutathatóan, a büntető igazságszolgáltatás bizalomvesztését eredményezte.

Ugyanakkor a 80-as évek végére és a 90-es évek elejére a javítóintézetek alapvetően módosították pedagógiai szerkezetüket, korszerűsítették programjaikat, változtattak szemléletiségükön.

A szerkezetváltás, a programkorszerűsítés, a szemléleti módosulás érvényesítését több büntetőjogi helyzet állítja dilemma elé.

Az intézetbe történő befogadaskor jellemző, hogy növendékeinknek lezáratlan büntető eljárásokra kell még várniuk.

18. életévük 1989 betöltése után befogadott növendékek	1990.	1991.	1992.
Aszód		3	1
4 Rákospalota	1	4	2
2 Bp. Szőlő u.	1	2	3
2			
Az előzetes letartóztatás elrendelésének módja az elmúlt években módosult, ugyanakkor még mindig meghatározó az előzetes fogvatartásból beutalt növendékek aránya.			
Előzetes letartóztatásból befogadásra került növendékek	1990.	1991.	1992.

Aszód	23	20	13
Bp. Szőlő u.	26	33	32
Rákospalota	2	12	3

Folyamatosan jelentkeznek a beutaltak között olyanok, akik a 18. életévüket betöltötték.

Az egyik átfogó megoldást igénylő feladat, a már elbocsájtott fiatalok utógondozása.

A teljesség igénye nélkül vázolnánk néhányat az újraszabályozást igénylő problémakörökről:

- Az előzetes letartóztatásban töltött idő, amennyiben azért a cselekményért rendelik el, amiért javítóintézeti nevelését, beszámítható legyen a javítóintézeti nevelés időtartamába. Szükséges lenne az előzetes letartóztatás differenciált végrehajtásának lehetősége, az előzetes javítóintézeti nevelés jogintézménye bevezetésével.
- A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények felderítés utáni vizsgálatok idejét célszerű lenne lerövidíteni.
- Fontos a javítóintézeti nevelés minimum-maximum időtartamának szükség szerinti meghatározása. A javítóintézeti, nevelés relatív határozatlan időtartamát az ideiglenes elbocsájtás időszaka zárja le. Ebben az időszakban a fiatalkorú pártfogója kiemelt tényezővé válik a további problémakezelés, illetve problémamegoldás szempontjából hathatós kompetenciák nélkül. A pártfogói kompetenciák szélesítése és az elbocsátás utáni utógondozás intézményrendszere kimunkálásra várnak.
- A javítóintézeti nevelés alap differenciáló rendszere a gyógypedagógiai áthelyező bizottság, mely nem az intézményektől függetlenül működik.
- A javítóintézeti növendékek szakképzésének biztosítása.
- A javítóintézet szakmai normarendszerének és a javítóintézet rendtartásának hiánya sajátos helyzeteket teremt.
- A javítóintézeti növendékek által elkövetett bűncselekmények felderítés utáni vizsgálati idejének rövidítése, összefüggésben az előzetes letartóztatás differenciált végrehajtásának lehetőségével.

A fenti gondolatok nem teljes körben ölelik fel a javítóintézeti nevelés problémakörét, ugyanakkor véleményünk szerint részben ennek köszönhető a már említett tény, hogy a büntető igazságszolgáltatás jó ideje kiábrándult a javítóintézetekből, miközben napjainkra az intézetek korszerűsítették programjaikat, változott szemléletiségük.

Adatok 1970-től a javítóintézeti befogadás arányszámairól

Év	Átlag Létszám		
	Rákospalota	Aszód	Bp., Szőlő utca
1970.	136	438	152
1975.	150	400	143
1980.	113	360	135
1985.	110	243	75

1990.	94	156	75
1991.	63	153	77
1992.	59	154	78
1993.	58	125	78

MEGJEGYZÉS:

- 1) Az aszódi javítóintézetet 490, a Budapest Szőlő utcai intézetet 180, a rákospalotai Leánynevelő Intézetet 170 fő befogadására tervezték.
- 2) A javítóintézetek 1993. augusztus 5-én kidolgozott szakmai normajavaslatát alapul véve, Aszódon 230, Rákospalotán és a Szőlő utcai intézetben 100-100 fiatalkorú bűnelkövető komplex reszocializációja valósítható meg.

A javítóintézetek szakértői szerint a jelenlegi jogeljárás gyakorlat nem hatékonyan szolgálja a jogalkotói szándék megvalósulását, a reszocializáció hatásmechanizmusa diszfunkcióval működik.

Fokozza a beutaltak kriminalizációját, hogy a velük kapcsolatos büntetőeljárások elhúzódnak.

A bűncselekménnyel kapcsolatos vizsgálati, és a bírósági szak között több hónap, a jogerőre emelkedés és a végrehajtás megkezdése között huzamos idő telik el.

Jellemző a több hónap előzetes fogvatartásban eltöltött idő.

Jogi szakértők véleménye szerint az ügyészi gyakorlatot befolyásolja, hogy a javítóintézeti nevelés időtartama relatíve határozatlan, valamint a hosszabb előzetes letartóztatásban töltött idő a beszámíthatósága miatt kedvez a büntetőjogilag súlyosabb, és határozott időtartamú szabadságvesztés büntetés kiszabásának.

Amennyiben e problémakör büntetőjogilag átszerkeszthető, a javítóintézeti intézkedés végrehajtásának feltételrendszere javulhat. A jogállamiság véleményünk szerint feltételezi, hogy külön és kiemelten kezeljük a fiatalkorú bűnelkövetők ügyeit a bánásmód, a körülmények követelményeivel összefüggésben, hiszen ez esetben a legnagyobb az esély a személyiség pozitív irányú változtatására.

A BTK. jelenleg nem emeli ki külön a fiatalkorúak érdekében, sajátosságainak megfelelően a velük kapcsolatos eljárási gyakorlatot.

Külön szabályrendszere nincs jogrendünknek, ami keretjelleggel, garanciális elemeket rögzítve határozná meg a nemzetközi konvencióknak megfelelően a fiatalkorú bűnelkövetőkre érvényes eljárás rendszerét.

Hazánk az elmúlt években több, a gyermekek védelmével kapcsolatos nemzetközi dokumentumhoz csatlakozott, illetve figyelemmel volt azok szellemiségére, irányultságára.

Közülük a legfontosabb az ENSZ Egyezmény a gyermekek jogairól. Fontos gondolatot rögzít a Malmöi Nyilatkozat, valamint a Pekingi Szabályok. Az úgynevezett Rijadi Irányelvek dokumentuma külön szól a bűnözés megelőzésével, illetve a büntetettek kezelésével kapcsolatban.

Véleményünk szerint a jogállamiság építésének, további fázisaiban, amikor már a politikai rendszerváltás lehetővé teszi, a jogalkotónak meg kell valósítania külön szabályrendszerben a fiatalkorú bűnelkövetők sajátosságaira alapozott fiatalkorúak büntetőkódexét, törvénytárát, büntetőjogi, büntetőeljárás, végrehajtási szabályozóját.

Ez a cél a jogalkotót arra készítené, hogy elemezze a jelenlegi jogszabályok végrehajtásának feltételrendszerét a gyermeki jogok biztosíthatósága érdekében. így a jogszabályi tervezést egybe lehetne kapcsolni a gyors és hathatós megoldást igénylő aktuális problémahelyzetek kezelésével.

Az egyik ilyen hathatós és komplex megoldást igénylő problémahelyzet a fiatalkorúak előzetes fogvatartásának gyakorlata a fejlesztés hatékony és optimális irányainak megteremtése.

Valamennyi javítóintézet be tud számolni arról a tényről, hogy növendéke hosszabb-rövidebb előzetes fogvatartásban töltött idő után kerül befogadásra.

Pedagógiai indokkal fogalmazódik meg az a javaslat, hogy az úgynevezett előzetes javítóintézeti nevelés, mint intézkedés, megoldás lehet a pedagógiai és jogi szempont- és feladatrendszernek egyaránt. Abban az esetben, ha a jelenlegi ítélkezési gyakorlat kiegészülne az előzetes javítóintézeti nevelés elrendelhetőségével, valós alternatívát tudna a bíró működtetni a személyiség-elv alapján hozott határozatával.

Ugyanakkor biztosítani kell egyidejűleg az előzetes letartóztatás differenciált végrehajtásának feltételeit.

Ebben az esetben a Fiatalkorúak Börtöne és Fogháza Intézettel való szakmai együttműködés kereteit meghatározva, az esetleges alternatív lehetőségek megteremthetők.

Az együttműködés abban az esetben lehet indokolt, ha az előzetes letartóztatás végrehajtásának a differenciálása létjogosultságot kap.

A javítóintézeteknek nem feladata, hogy őrzés-védelmi tevékenységgel lássa el pedagógiai programjait, ugyanakkor célja, hogy a személyiségfejlesztés kedvező időben tudjon elkezdődni, minél inkább fékezve a további kriminalizációt, kerülve a stigmatizációs ártalmakat.

A mai törekvések, amelyek megfogalmazódnak a Gyermekvédelmi törvény előkészítő tárgyalásai, kodifikációs tanácskozásai alkalmával, azt a célt erősítik meg, ami szeretné elérni, hogy az ENSZ Egyezmény érvénye a fiatalkorú bűnelkövetők esetében is megvalósuljon.

Véleményünk szerint ugyancsak kiemelt problémakört mutat a javítóintézetből, fiatalkorúak börtönéből kikerültek konfliktusmentes társadalmi beilleszkedése. Ez egyfelől az oktatási és képzési, szakképzési hiányosságok, másfelől az utógondozás hálózatának hiánya miatt jelentkeznek aggasztó nagyságrendben.

A javítóintézetek jelenlegi ki-használtsági szintje lehetőséget biztosíthatna arra, hogy kiválasztott populáció esetében, megállapodás formájában, szakképzési alternatív programokon való részvételt tudna biztosítani fiatalkorú elítéltek számára.

Ez a forma ismételen egy alternatív lehetőséget teremthetne, ami kedvezően tudná elősegíteni a társadalmi beilleszkedés problémájának csökkentését.

A cél az, hogy alternatív intézkedési büntetési formák kiterjesztésével elősegítsük a fiatalkorúak büntetőjogának komplex reformját.

A fenti gondolatok alapvetően abból a megokolásból fogalmazódtak meg, hogy:

- elkezdődjön, vagy lehetőségéhez képest felgyorsuljon a fiatalkorú bűnelkövetők komplex sajátosságaira alapozott külön szabályrendszer elkészítésének munkája,
- a fiatalkorúak előzetes letartóztatására a szükséges esetben kerüljön sor, a végrehajtás differenciálhatóságának biztosításával,
- az alternatív intézkedési-büntetési formák kiterjeszhetőségének vizsgálata segítse a jogalkotó és jogalkalmazó konstruktív együttműködését.

Aszód, 1993. október 1.

**Szarka Attila,
a javítóintézetek igazgatóinak nevében**